

mnych kilku istotnych kategorii pragmatycznych - nadawcy, odbiorcy, czasu i przestrzeni. Punktem wyjścia analiz jest pojęcie komunikacji literackiej w jej interakcyjnym ujęciu, co umożliwia postrzeganie składników komunikacji jako kategorii relacyjnych i dynamicznych. Wyeksponowanie kategorii podmiotu pozwala zaś ujmować styl nie jako właściwość tekstu, lecz jako własność (w znaczeniu przedmiot posiadania) podmiotu jawiącego się w wypowiedziach jako osoba.

Książkę uznaję za wyjątkowo inspirującą, pobudzającą do poszukiwań nowych dróg badawczych. Jest to także opracowanie porządkujące skomplikowaną problematykę wyznaczników stylu wypowiedzi literackiej. Zawiera ponadto przykłady wzorcowych analiz stylistycznych, opartych na mocnym teoretycznym gruncie, a przy tym subtelnym i wieloaspektowym.

Literatura

Wojtak M., 1998a, *Słowo w zrytualizowanej komunikacji literackiej na przykładzie dramatu socrealistycznego*. – *Słowo i czas*, red. S. Gajda, A. Pietryga, Opole.

Wojtak M., 1998b, *Stylistyka a pragmatyka – stan i perspektywy w stylistyce polskiej*, “Stylistyka” VII, Opole.

MARIA WOJTAK

ЛЕСЯ СТАВИЦЬКА, ЕСТЕТИКА СЛОВА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ (10-30 pp. XX ст.), Київ: “Правда Ярославіча”, 2000, 156 с.

У монографії висвітлюються лінгвософські та лінгвостетичні аспекти теорії поетичної мови, особливості еволюції образного словника поезії 10-30 років XX століття. Автор здійснює системно-типологічний аналіз віршованої мови українського символізму, поезії “Розстріляного Ренесансу” 20-х років, підрадянської, західно-української та емігрантської поезії 30-х років.

Перші три десятиліття XX століття – складний і цікавий період в історії української духовної культури та літератури. За цей порівняно невеликий час відбулись важливі події у суспільно-політичному бутті нації, а також активні стилетворчі процеси внутрішнього саморозвитку художньої літератури, що й викликає саме філологічне зацікавлення

цим періодом. Трохи більше десятиліття минуло з того часу, коли перебудовні процеси в Україні уможливили видання і об'єктивне наукове вивчення літературно-художнього доробку початку століття, творів письменників "Розстріляного Ренесансу" 20-х років. Після півстолітнього забуття відкрився материк цікавих творчих постатей, оригінальних думок, ідей, образно-мовних пошуків.

У першому, теоретичному розділі монографії *Аспекти вивчення естетики слова у віршованій мові* висвітлюються питання визначення лінгвопоетичних та лінгвософських засад концептуалізації естетики слова, категоріальних ознак поетичної семантики, досліджуються питання норми у віршовій мові, поетичної традиції, а також зосереджується увага на системно-функціональному аспекті вивчення віршової мови. Автор слушно зауважує, що лінгвопоетична інтерпретація художнього тексту незмінно включає літературознавчу теорію, але пропонує оригінальну концепцію естетичних явищ у рамках схеми слово-образ-ідея, що доповнює, уточнює і розширює уявлення про закономірності літературного процесу та динаміку норми віршової мови протягом певного історичного періоду.

Другий розділ монографії – *Особливості поетичного моделювання світу в ранньомодерністському дискурсі* – присвячений розгляданню проблем антинародницького та антиутилітарного спрямування модерної естетики, новій поетичній мові, системі відповідностей у символістській поетичній моделі світу. Мовно-естетичний досвід поезії початку століття з її антиутилітарним спрямуванням і розширенням виражальних можливостей слова, яке розширювало читацьку аперцепцію чуттєвим змістом, дав відчутний імпульс для еволюції української поетичної мови впродовж ХХ століття взагалі. Енергія символістського образного слова відлунує у поезиї футуристів, неокласиків, революційних романтиків, які, засвоївши словник попередньої поетичної епохи, надали йому нових семантичних та експресивних обертонів. Футуризм (Михаль Семенко, Гео Шкурупій, Юліан Шпол, Віктор Вер, ранній Олекса Влизько, Микола Бажан) прискорив розпад символізму, епатажно заперечуючи естетику красивого стильового слова.

Із власним естетичним маніфестом виступила група неокласиків (Максим Рильський, Михайло Драй-Хмара, Микола Зеров, Павло Филипович), які належали до широкого всеєвропейського культурного руху.

Українська поетична традиція початку століття знайшла своє своєрідне продовження у творчості поетів, що умовно зараховуються до революційно-романтичної стильової течії – Володимир Сосюра, Василь Еллан-Блакитний, Микола Бажан, Олекса Влизько, Євген Григоруk, Терень Масенко, Павло Усенко, Василь Бобинський, Микола Хвильовий, Євген Плужник та інші. У їхньому образному словнику чи не найповніше віддзеркалена поетична модель тогочасного історичного часу із знаками і поняттями доби, що включались у систему образного словоперетворення.

Два наступних об'ємних та змістовних розділа монографії – *Естетика слова у поезії 10-х років ХХ ст.* та *Естетика слова у поезії 20-30-х рр. ХХ ст.* охоплюють широке коло питань. Зокрема, висвітлюються мовно-естетичні засади відтворення світоглядних домінант символізму, символістська поетика контрасту, лексика іншосвіття, енергетика красивого стильового слова, лексично-образні засоби відтворення єдності світу, узагальнено-символічні паралелі, лексично-образні засоби відтворення єдностей “*Людина – Всесвіт*”, “*Людина – природа*”, поетика квітки у символістській системі образного слововживання, естетична функція колірних слів, естетика одоративних образів, особливості образної семантики слова поетів-символістів, кодова семантика поетичної одиниці, індивідуальні словесно-символічні структури, семантика невизначеності символістського поетичного тексту, уживання великої літери як засіб абстрагування поетичного вислову, семантична структура образів души та серця, естетика епітетів з префіксом *-роз*, словесні образи “*день, будень*”, естетика назв небесних природних стихій, назви пір року, естетизація смакових уявлень, лексико-семантична природа музичних образів, типологія паронімічних контекстів тощо. Українська поезія 10-20 рр. у діахронному та синхронному аспектах рефлектувала над конкретним історичним часом, екзистенцією ліричного суб'єкта, основами людського буття, національною ідеєю; художній дискурс був зорієнтований на інтертекстуальні відношення з ремінісценціями, аллюзіями; мова у поетичному тексті створювала свій об'єкт – саму себе, самодостатню реальність. “Український Ренесанс” 20-х років у системі української поетичної мови – явище цікаве, самобутнє, естетична сила якого виявилась у тривкій лексико-образній системі систем, взаємозалежність і взаємозумовленість елементів якої підтверджує наступність і цілісність національної образної самосвідомості.

Рідкісне творче диво народу, як назвав “Український Ренесанс” 20-х років Олесь Гончар, невдовзі було розстріляне. У царині словесного мистецтва запанував дух конформізму, суспільно-політичної зааганжованості творчості митця. Директивні втручання, дух несвободи порушили природний саморозвиток поетичної системи, мотивували її естетичне збіднення. Позбавлена художньої самоцінності як політично зааганжована віршова продукція, поезія 30-х років усе ж посідає визначне місце в історії української віршової мови. Абстрагуючись від змістового та естетичного наповнення образних структур у поезії зазначеного періоду, їх слід вписати у контекст еволюції поетичного словника 10-30-х років ХХ століття. До того ж глухе безчасів’я 30-х років на терені підрадянської України до певної міри компенсувалось мовно-естетичними досягненнями тих поетів, що жили і творили на цей час у Західній Україні (Богдан-Ігор Антонич, Святослав Гординський), а також в еміграції (Євген Маланюк, Наталя Левицька-Холодна, Олена Теліга, Олег Ольжич та інші).

Окремий розділ монографії присвячено образу України в поезії 10-30-х років ХХ століття. У розділі *Тенденції лексичного оновлення віршової мови 10-20-х р.р. ХХ ст.* детально висвітлюються питання словесно-образних мотивів *міста*, емотивних параметрів урбаністичної тематики, словесно-метонімічного простору *міста*, антропоцентричному наповненню образу *міста*, а також естетичному освоєнню суспільно-політичної, виробничої лексики, абревіатур, власних імен політичних діячів. Завершує дослідження узагальнюючий розділ “Метапоетичний аспект естетичного значення слова”.

Ця книга могла б мати підзаголовок *Від Миколи Вороного до Миколи Шеремета*, що вказував би на характер і напрям еволюції українського поетичного слова протягом перших трьох десятиліть двадцятого століття. Еволюція віршової мови передбачає хронологічну наступність між лексично-образними системами, що знаменують певні етапи національної художньої свідомості і відповідно – типи образного слова у поетичному тексті. Внутрішню норму віршового словживання 10-20 рр. схематично можна визначити як еволюцію семантично переважаного цільнооформленого слова-образу в напрямі до бінарної метафоричної словосполуки з наступним розкриттям потенцій її семантично-структурного ускладнення. Абстрактне слово символістів змінюється конкретизуючим компаративним принципом слововживання, а відтак зростає залежність слова

від контексту. У структурі тропеїчної синтагми відбувається демістифікація та десакралізація символістського слова, воно прагне стати еталоном певної семантичної ознаки або ж об'єктом прикладанно різнотипних асоціацій. Слово як дзеркальне відображення Буття у практиці символістів значно більшою мірою утримувало саму справжність цього Буття і, семантично розсіяне, дематеріалізоване в своїй суті, воно не убивало світ, як сказав би про поетичне слово Є.Маланюк, а було адекватне Світові. Компаративний принцип слововживання, який прийшов на зміну невизначеності символістського слова, відіграв неабияку роль у розвитку метафоричної системи української поетичної мови, розбудові її лексико-семантичних засобів образності та паронімічного фонду. Поезія збагатила арсенал образних форм, які могли, до речі, тиражуватись, відтворюватись у готовому вигляді, але, на думку автора дослідження, втратила до певної міри відчуття тієї первозданної поетичності світу, на яку слово може натякати, пропануючи читачеві семантику можливих світів.

Паралельно з переходом від абстрактного до конкретного типу поетичного слова діяла і протилежна тенденція, що полягала в абстрагуванні на новому рівні, що й зумовило появу складних умовно-асоціативних форм на базі конкретної лексики.

Роль символістської мовно-художньої практики для української поезії наступних і подальших десятиліть важко переоцінити. Стійкість символістської норми слововживання у мовно-естетичній системі 20-30-х років виявляється в тому, що, по-перше, майже повністю засвоюється лексична система символістського словника з необхідними семантичними трансформаціями, по-друге – у поезії закріплюються провідні принципи символістського світосприймання, спрямованого переважно не на світ зовнішньої реальності, а на глибину психічного чуттєвого сприймання, що сприяло становленню кодової семантики слова, індивідуальних слів-символів, семантичному нюансуванню колірної лексики, появі образу запаху, синестетичних образних структур та ін.

Прагматична настанова створення емотивного ореолу “казенного мажору” в 30-ті роки зумовила відбір із поетичного словника 20-х тієї лексики, позитивна оцінність якої могла бути спрямована у площину пропагування ідей-думок (*вогонь, сад, мед, океан, весна* та ін.). Стійка присутність ідеологічного концепту мотивує оцінку переорієнтацію традиційного образного фонду, позитивні конотації якого нерідко

суперечать набутій раніше традиції: *осінь* (добробут), *попіл* (позитивна ідеологічна конотованість), *будні* (робота) тощо. Використання готової лексично-образної форми приховує в собі значну небезпеку десрукції системи віршової мови. Сам факт використання, що принципово суперечить природі художньо-пізнавальної діяльності, значною мірою спрощує образне уявлення, не залишаючи можливостей для розваитку у тій системі, що його спростила.

Основним чинником еволюції образного словника поезії є його внутрішній саморозвиток, що базується на тонкому співвідношенні традиції і новизни в рамках художньої, стилізованої та індивідуально-авторської норм. Зосередженість на поетичному слові як такому та самодостатність образної форми породжують неабияку інерцію віршового слововживання. Найбільшою стійкістю відзначається художня норма. Лексична підсистема, що репрезентує цю норму, обов'язкова для різних поетичних епох, і її модифікація підпорядкована хіба що існуючим на той чи інший час естетичним принципам світосприйняття.

Лексичні одиниці, генетично пов'язані з літературними напрямками та течіями (стильова норма), утворюють відносно замкнену, естетично самодостатню мікросистему. Цей лексично-образний шар резонує, хоча й значно рідше від попереднього, в перспективі еволюції віршової мови: *самотний мед* (М.Зеров), *самотний мед нездійснених бажань* (М.Рильський), *полиновий мед самоти* (Є.Маланюк).

Норма ідиостилію виступає основним чинником еволюції віршової мови. Творча індивідуальність синтезує естетичні пошуки своєї доби і паралельно продукує оригінальні естетичні утворення. Якщо уявити лексичну систему віршової мови як сукупність типізованих парадигм та сюжетно-образних схем, то індивідуальна мовно-естетична знахідка перебуває на периферії мікросистеми. Вона не пов'язана з існуючою нормою, вона її підтримує (інколи прогнозує) на глибинному рівні, що виявляється завдяки багатоступінчастій реконструкції *середня норма – індивідуальна образна структура*. Поява естетично вартісних авторських образів поза широким тлом системи художньої мови практично неможлива. Основною передумовою появи мовно-естетичної цінності в ідиостилі поета є його власна сформована підсистема, однотипна з підсистемою віршової мови, в надрах якої зароджується і еволюціонує образна знахідка. Хронологія появи та авторство значимого естетичного утворення становить інтерес для історії

віршової мови, хоча в літературному процесі домінує тенденція одночасного виникнення образних словосполук як міжіндивідуальних утворень.

Новаторські образи структури та словесний епатаж постають на міцних підвалинах художньої або стильової норми, а отже є органічними у тій лексично-образній системі, де вони функціонують на час свого виникнення, хоча подібний семантичний зв'язок може бути завуальований нереконструйованою традицією. Дослідниця вважає за необхідне розрізнити словесний епатаж як джерело естетичного незадоволення, що не виходить за рамки естетичного і відіграє помітну роль в оновленні словесно-художньої традиції, та антиестетичні утворення, побудовані на порушенні елементарних норм образної сполучуваності, що автоматично виключається з контексту історії віршової мови.

Лексеми на позначення актуальних реалій та понять історичної доби органічні у словнику поезії. Ця лексична підсистема у своєму естетичному перетворенні підпорядковується існуючим на даному етапі принципам образного слововживання, але на зачіпає глибинних основ саморозвитку віршової мови.

Еволюція поетичного словника протягом 10-30-х років ХХ століття та його синхронні естетичні параметри в системно-функціональному та типологічному аспектах власне і стали об'єктом монографічного дослідження. Безумовно, це дослідження є вагомим внеском у вивчення естетики поетичного слова того періоду, який донедавна залишався "білою плямою" в українській культурі.

АНТОНІНА М. ГРИГОРАШ

MAŁGORZATA ŚWIĘCICKA, *KREACJA DIALOGU POTOCZNEGO WE WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ PROZIE DLA MŁODZIEŻY*, Bydgoszcz 1999, 285 s.

Książka M. Święcickiej stanowi interesujące opracowanie szeregu ważnych zagadnień z zakresu lingwistyki tekstu i stylistyki. Ponadto wpisuje się w ciąg opracowań poświęconych literaturze dla dzieci i młodzieży.